

А.В. ЖИТОВОЗ,
аспірант Білоцерківського
національного аграрного
університету,
м. Біла Церква

ДЕНДРОПАРК «СОФІЙКА»: ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ

Національний дендрологічний парк (НДП) «Софіївка» НАН України – видатний пам'ятник садово-паркового мистецтва кінця XVIII – початку XIX століть світового значення, занесений до державного реєстру національного культурного надбання. Колекції рослин парку, згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України № 73-р від 11.02.2004 р., внесені до реєстру Національного надбання [1, 4, 5].

НДП «Софіївка» є єдиним в Черкаській області та одним з небагатьох у Правобережному Лісостепу України центрів мобілізації та акліматизації значного різноманіття рослин, навчально-виховною базою для студентів, провідною установою в галузі садово-паркового будівництва та туризму. Його старовинні будівлі, малі архітектурні форми, багаторічні насадження, водні артерії та гідротехнічні споруди з точки зору історії і мистецтва мають загальносуспільну цінність і представляють значний інтерес для відвідувачів і науковців України і зарубіжжя. НДП поєднує в собі функції «Історичного саду» та науково-дослідного інституту НАНУ [2, 3].

Екскурсії у парку проводять висококваліфіковані екскурсоводи, що сприяє розвитку туристської інфраструктури і підвищенню рівня відвідування парку. На щорічній міжнародній виставці екскурсію в «Софіївці» було визнано кращою туристичною послугою і відзначено дипломом та пам'ятною статуеткою «100 кращих товарів та послуг». З 1995 року НДП постійно отримує престижні нагороди та премії на міжнародних виставках та конкурсах (Європа-Ностра, ICOMOS та ін.). У 2007 році «Софіївку» визнано одним із Семи Чудес України.

Нині у парку значно розширилося коло послуг, що надаються туристам та відвідувачам: екскурсії українською, російською, англійською, польською, французькою та німецькою мовами; катання на човні по підземній річці Ахерон; катання на катамаранах по «Верхньому ставу»; прогулянки на паромі та на пароплаві «Софія»; катання на конях верхи та в кареті; взимку – на санчатах та лижах, на санях, запряжених трійкою коней. Для відвідувачів постійно працюють: кафе «Софіївка» на 30 посадочних місць; магазин «Флора Софіївки» з продажу посадкового матеріалу; ресторан на 100 осіб; готель Будинку творчості вчених на 45 осіб та готель «Софіївський» на 35 осіб; сауна; акванарій; автостоянка; розсадник з реалізацією декоративних, плодово-ягідних кущів і дерев. Відвідувачі можуть придбати науково-популярну літературу,

завітати до музею мармурової скульптури, скористатися на території парку фотопослугами, а також провести відео-зйомки, кіно- і телезйомки та весільний обряд, отримати місце для реалізації предметів декоративно-прикладного мистецтва, орендувати конференц-залу та приміщення їдальні [7].

За останні три роки щорічна кількість відвідувань НДП збільшилась із 484,8 до 596,8 тис. туристів, що приїждять з усіх континентів нашої планети [4, 5]. Проте туристична діяльність, на жаль, має і негативні наслідки, що проявляються по-різному.

Одним із основних антропогенних факторів, що супроводжує туристичне природокористування, є витоптування рослинного та ґрунтового покривів. Це спричиняє пряме механічне пошкодження та опосередковане погіршення умов зростання дуже вразливих цінних і рідкісних рослин, а подекуди до їх знищення. Зазвичай, надмірного рекреаційного навантаження зазнають структурні компоненти парку, які є найбільш привабливими. У «Софіївці» це: альтанка «Грибок», «Тарпейська скеля», «Добина велетнів» «Срібні джерельця», «Поляна Дубинка» тощо. Саме навколо цих об'єктів витоптування найінтенсивніше, особливо на суміжних ділянках огляду цікавих місць, на берегах ставків, спуску до водоспаду. Інтенсивність дигресивних процесів зростає, якщо ділянка знаходиться на схилі. Так, в радіусі 17 м від «Тарпейської скелі», де крутизна схилу 22° , а також нижче до р. Кам'янка на схилах 14° рослинний покрив відсутній, дигресія ґрунту поширилась на площу 136 м^2 . За методикою Кримської ГЛНДС [6], стан поверхні ґрунту слід класифікувати як категорія б (наноси й розмиви, що утворені при спуску рекреантів на крутих схилах) та V стадія дигресії ґрунту (порушеності займають більше 40% площі ділянки). Негативним наслідком порушення на схилах живого надґрунтового покриву витоптуванням є розмиви глибиною до 7 см, шириною від 15 до 35 см.

На жаль, створення нових привабливих об'єктів, оглядових місць тощо інколи випереджає розвиток інфраструктури доріжок і стежок з належними інженерними характеристиками відповідно до інтенсивності потоків людей та екологічної вразливості локальних екосистем. Зокрема, не скрізь доріжки для відвідувачів співпадають з напрямками потоків рекреантів, мотивованими певними причинами, або доріжки не достатньо широкі. Наприклад, уздовж озера «Лісове», незважаючи на наявну доріжку з твердим покриттям, поряд у газоні протоптана стежка шириною 0,8, що сумарно складає витоптану до мінеральної частини ґрунту ділянку площею 76 м^2 , яка має 4 категорію стану поверхні ґрунту (стежка або дорога без підстилки) та II стадію дигресії (порушеності займають від 2 до 10% площі). За цією ж причиною швидко деградують фітоценози на березі «Верхнього ставу», в місцях посадки відвідувачів на різні види водного транспорту (катамаран, човен, водяна куля, гондола). Загалом площа дигресивних ділянок становить у різних місцях від 2,2–6,6 до 11,4–42 м^2 . Загальна площа ділянок, витоптаних до мінеральної частини ґрунту, сягає $28,2 \text{ м}^2$.

Хорошим прикладом боротьби в НДП з водною ерозією ґрунту на схилах є досягнення 100% задерніння. Так, біля «Гроту Федіти», вище «Фазанника»

поверхню воронкоподібної лощини крутизною 26° вдалося закріпити суцільною дерниною завдяки використанню ерозійностійких видів трав. Лише під кронами ялини європейської (*Picea abies* L.) із зімкненістю деревного намету 0,45, що має кислий біоопад, загальне проективне покриття зменшується до 88%.

Отже, в умовах зростання інтенсивності туристичного природокористування керівництву дендропарку «Софіївка» в подальшій стратегії розвитку цієї унікальної перлини природно-заповідного фонду доцільно враховувати відповідне збільшення рекреаційного навантаження на особливо привабливі об'єкти. Удосконалюючи інфраструктуру території, насамперед, слід приділити увагу вразливим ділянкам уздовж основних маршрутів, ділянкам зі стрімкими схилами, а також об'єктам, де зростають найбільш вразливі і особливо цінні види рослин. Не меншої турботи потребує й периферійна частина дендропарку, фітоценози вздовж периметричної загорожі.

Список використаних джерел:

1. Дендрологічний парк Софіївка: 200 років [Текст] / І. С. Косенко, Г. Ю. Храбан, В. В. Мітін, В. Ф. Гарбуз. – К.: Наук. думка, 1996. – 187 с.: іл.
2. Денисик, Г. І. Садово-паркові ландшафти Правобережного лісостепу України [Текст] / Г. І. Денисик, І. В. Кравцова. – Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2012. – 211 с.
3. Іщук, Л.П. Еколого-біологічні основи інтродукції видів і форм *Carpinus* L. у Правобережному Лісостепу України та перспективи їх використання в культурі [Текст]: Дис. ... канд. біол. наук: 03.00.05. – К., 2002. – 254 с.
4. Косенко, І. С. Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України у 2013 році [Текст] / І. С. Косенко // Автохтонні та інтродуковані рослини: зб. наук. пр. – Умань, – 2013. – Вип. 9. – С. 5–10.
5. Косенко, І. Третє століття славетного парку [Текст]: дендролог. парку «Софіївка» НАН України – 205 років / І. Косенко // Хроніка-2000: укр. культуролог. альманах. – К., 2001. – Вип. 41/42. – С. 504–523.
6. Плугатар, Ю. В. Із лісів Криму [Текст]: монографія / Ю. В. Плугатар. – Харків: Нове слово, 2008. – 462 с.
7. Турченко, С. П. Софіївка [Текст] / С. П. Турченко // Визначні пам'ятки природи Черкащини. – Черкаси, 2002. – С. 9–15.